

VSKS-arviot

H. K. Riikonen, kirja-arvio teoksesta

**Kesäparatiisi ja vaihtuvat vallat – Terijoen ja Kannaksen rannikon
huviloista ja maailmansotien seurauksista**

VSKS-arvioissa julkaistaan asiantuntijoiden laatimia arvioita tieto- ja kauno-kirjallisuudesta, joka käsittelee Viipuria ja sen lähialueita sekä niissä vaikuttaneita henkilöitä. Sarjan taittopohjat on rahoitettu Suomen tiedekustantajien liiton tuella vuonna 2023. Liiton toimintaa rahoitetaan tekijänoikeusjärjestö Kopiosto ry:n keräämillä tiedejulkaisujen käyttökorvauksilla ja nimellisillä jäsenmaksuilla.

Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura on tieteellinen seura, jonka tarkoituksena on lisätä tietoa Viipurin ja sen lähialueiden historiasta. Seura on perustettu vuonna 1845.

VSKS-arviot 6, ISSN 2984-2255

Kesäparatiisi ja vaihtuvat vallat - Terijoen ja Kannaksen rannikon huviloista ja maailmansotien seurauksista

Netta Böök (toim.)

ICOMOSin Suomen osasto ry. Helsinki 2024. 95 sivua.

Runsasta tietoa Terijoen huviloista

Arkkitehti ja tekniikan tohtori Netta Böökin toimittama verkkojulkaisu Terijoen huviloiden historiasta ja nykyhetkestä on monessa suhteessa kiin-

nostavaa mutta myös surullista luettavaa. Se tuo esille yhtä lailla huviloiden loistokauden, arkkitehteja ja omistajia mutta myös monien huviloiden tuhoutumisen tai vähittäisen rappeutumisen. Erityisen valaisevaa ja varmasti monille uutta tietoa kirja sisältää toisen maailmansodan jälkeisestä tilanteesta ja yrityksistä suojella ja restauroida säilyneitä huviloita. Kirjoittajina on sekä suomalaisia että venäläisiä tutkijoita.

Verkkojulkaisu alkaa Netta Böökin yleiskatsauksella Terijoen huviloihin ja artikkelien esittelyllä. Terijokelaishuviloiden historia jaotellaan artikkeleissa neljään vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe jatkuu vuoteen 1917; kyseessä oli tällöin venäläisen ylemmän keskiluokan lomaparatiisi. Toinen

vaihe alkaa Venäjän vallankumouksesta ja Suomen itsenäistymisestä. Huviloita tuli tällöin suomalaisten käyttöön, mutta monet huvilat jäivät vaille omistajaa, koska moni omistaja oli emigroitunut ulkomaille tai ei päässyt enää Neuvosto-Venäjältä huvilalleen. Kolmas vaihe oli kommunismin aikaa, jolloin huviloita tuli Leningradin alueen valtion laitosten työntekijöiden virkistyspaikoiksi tai esimerkiksi pioneerileirien käyttöön. Neljännen vaiheen muodostaa Neuvostoliiton hajoamisen jälkeinen aika, jolle oli tyyppillistä huviloiden rappeutuminen mutta myöhemmin niiden arvon tiedostaminen ja restaurointipyrkimykset.

Laura Berger tarkastelee artikkelissaan Terijoen huvilakulttuuria kahden valtion rajalla. Artikkelit toimii hyvin historiallisena läpileikkauksena. Siinä on kiinnostavasti hyödynnetty kaunokirjallisuuden ja lehtikirjoitusten kuvauksia Terijoen huviloista. Matti Kassilan elokuvasta *Komisario Palmun erehdys*, joka perustuu Mika Waltarin poliisiromaaniin, on saatu ajatus linnasta Espanjasta: sillähän tarkoitetaan jotakin josta on mielikuva, mutta josta varmuutta ei ole. Samalla tavalla terijokelaishuvilat ovat monille eräänlaisia unelmia. Täydennyksenä on tosin sanottava, että kuva linnasta Espanjasta ei ole Kassilan tai Waltarin keksintöä, sillä se on sanonta, jota on pitkään käytetty, niin sanottu *Chateau en Espagne*. Sanonnan alkuperästä on olemassa suuren suomalaisen romaanisten kielten tutkijan Arthur Långforsin tutkielma ja myös V. A. Koskenniemellä on ”Chateau en Espagne” -niminen runo. Böökin ja Bergerin artikkelien viitteissä mainittuihin Terijokea käsitteleviin teoksiin voitaisiin mielellään lisätä Tuuli Reijosen *Kannaksen mosaiikkimaailmaa* (1968).

Kivennavan ja Terijoen maanomistusolot ovat esillä Pentti Paavolaisen artikkelissa. Lähdeaineistona on henkikirjoittaja Pekka Paavolaisen muistikirja, joka on yksityinen rekisteri tonttikaupoista, joita Pekka Paavolainen

hoiti sisarustensa ja setänsä nimissä. Kellomäellä sijainneista kahdesta metsäpalstasta lohkottiin huvilapalstoja. Artikkelissa käsitellään laajemminkin maanomistusta Kivennavalla isojakoa ja lahjoitusmaiden ongelmia myöten. Tonttikaupat ennen ensimmäistä maailmansotaa olivat myyjälle edullisia. Yhtä lukuun ottamatta yksityiskohtaisia tietoja huvilapalstojen hinnoista ei artikkelissa kuitenkaan esitetä. Mukana on lähes 200 nimeä sisältävä luettelo Pekka Paavolaisen asiakkaista. Artikkelissa mainitusta ranskalaisen nimen omanneesta osakeyhtiöstä kirjoittaja arvelee, että se on ollut venäläisten teollisuusmiesten ohjauksessa. Se onkin luultavaa; ranskalainen nimi ei myöskään yllätä, kun ottaa huomioon ranskan kielen merkityksen venäläisessä kulttuurissa.

Jevgeni Balašov tarkastelee 1920-luvulla toiminutta yhdistystä nimeltä Zimfin, jonka tarkoituksena oli puolustaa neuvostokansalaisten Suomessa sijaitsevaa kiinteistöomaisuutta. Artikkeliksi koostuu pääasiallisesti esimerkeistä niistä raporteista, joita yhdistyksen Glumov- ja Herranen -nimiset asiamiehet olivat laatineet. Raportit olivat varsin yksityiskohtaisia kuvatesaamalla huoneiden lukumäärää ja rakennusten kuntoa. Omistajien joukossa on muun muassa insinööri, naistenvaatteiden ompelimestari, kauppiaan vaimo ja Pietarin keisarikunnan yliopiston yksityisopettaja (termi yksityisopettaja tarkoittanee lähinnä dosenttia, vrt. saksalaisissa yliopistoissa aikoinaan ollut titteli *Privatdozent*). Aleksandr Bravon lyhyt artikkeli esittelee etupäässä karttojen avulla Terijoen asemakaavallisia muutoksia ja uudistussuunnitelmia.

Jelena Travina käsittelee Terijoen huviloita kulttuuriperintökohteina maailmansodan jälkeen ja niiden suojelua. Muistomerkkien valtiollisen käytön ja suojelun komitean KGFIOP:n toiminnasta annetaan sangen havainnollinen kuva. Mutta samalla myös havainnollistuu virkamiesten ja

byrokratian rooli. Travina toteaa, miten kulttuurimuistomerkin statuskaan ei riitä takaamaan kohteen säilymistä. Hän kirjoittaaakin, että on ”monia syitä siihen, että valtion virkamiehiä harvoin kiinnostaa vanhojen huviloiden restaurointi, kuten puute tällaisten töiden vaatimasta valtiollisesta rahoituksesta sekä se, että virkamiehiä on tehtävään ja sen vastuisiin nähden liian vähän”. Travina jatkaa: ”Taajamien kunnanvaltuutetuilla ja hallinnolla ei ole riittävästi valtuuksia eikä varoja. Ei myöskään ole luotu toimintaedellytyksiä hyväntekeväisyysjärjestöille ja yksittäisille sponsoreille, jotka voisivat auttaa rahoittamisessa.” Ongelmia on aiheutunut myös siitä, että virkamiehet ovat siirtäneet vastuun muistomerkin säilymisestä omistajalle ja suorittaneet valvontatyötä riittämättömästi. Räikeimpänä esimerkkinä mainitaan Heinrich Müserin huvila, ”1800-luvun lopun suomalaista kansallisromantiikkaa henkivä mestariteos, jossa on useita ainutlaatuisia kaakeliuuneja”. Artikkelin mukaan Müserin huvilalla on kuitenkin vielä toivoa jäljellä uuden omistajan myötä.

Svetlana Levoško tarkastelee artikkelissan Kannaksen huviloita yhteisenä rakennusperintönä (*shared built heritage*). Ainutlaatuista aineellista perintöä syntyi Kannakselle juuri sen vuoksi että alue on ollut vuoroin Venäjän, vuoroin Suomen hallinnassa: ”Itse asiassa koko Kannas on Viipurin tapaan klassinen esimerkki alueesta, jolla on yhteistä rakennusperintöä,” toteaa Levoško. Yhteisestä rakennusperinnöstä on kyse, koska siinä täyttyvät tietyt kriteerit. Niitä ovat 1) rakennusperinnön esiintyvyys, toisin sanoen rakennukset sijaitsevat keskitetysti alkuperäisellä paikallaan tietyllä rajatulla alueella 2) historiallisen ajanjakson ilmenevyys, toisin sanoen traditioiden yhtyminen ja sekoittuminen ja 3) alkuperäisen arkkitehtuurin yleinen tunnistettavuus, toisin sanoen rakennuksessa on käytetty tietynlaisia arkkitehtonisia, rakenteellisia, taiteellisia ja koristetaiteellisia keinoja ja tekniikoita. Artikkelissa nostetaan esille myös joukko Kannakselle

suunnitelleita arkkitehteja. Heitä on esimerkiksi Allan Schulman, joka suunnitteli muun muassa Halilan parantolan ja siihen kuuluvan Aleksanteri Nevskille pyhitetyn kirkon (yhdessä Juli Brunin kanssa), Terijoen kylpylän kasinon, kreivi Nostizin huvilan Villa Nostran ja notaari Goetzin huvilan. Lisäksi Schulman suunnitteli Muolaalle parantolarakennuksia. Hän oli myös avustamassa, kun kenraaliluutnantti N. H. A. Weckman rakennutti kuuluisaa Rauhalinnaa Savonlinnan lähistölle. Muita kiinnostavia arkkitehteja on baltiansaksalainen Karl Burman, joka yhdessä virolaisen Artur Pernan kanssa hyödynsi virolaista perinnettä.

Verkkojulkaisun päättävä Olga Ušakovan artikkeli valaa tavallaan tulevaisuudentoivoa. Siinä nimittäin osoitetaan, miten tietokonemallintamisen avulla voidaan tutkia rakennusperintöä ja myös säilyttää sitä. Menetelmää on käytetty monitieteisessä Menetetyn dokumentointi -hankkeessa, jonka yhteydessä on mallinnettu muun muassa Harppulinna (arkkitehti Gavriil Baranovski), kirjailija Leonid Andrejevin huvila Villa Avans (arkkitehti Andrei Ohl), Ala-Kirjolan kartano (Gustaf Nyström) ja Suur-Merijoen kartano (Saarinen – Gesellius – Lindgren). Mallinnukset voidaan tulostaa perinteisesti piirustuksina tai fyysisenä pienoismallina 3D-tulostimella. Mallinnuksen avulla voitaisiin periaatteessa jälleenrakentaa tuhoutunut kohde. Kiinnostava tapaus tässä suhteessa on ravintola Espilä. Se tuhoutui sodassa 1944, mutta vuonna 2016 valmistui sen paikalle arkistopiirustusten pohjalta uusi Espilä. Ušakovan ja hänen kollegoidensa rekonstruktio syntyi samaan aikaan rakennuksen suunnittelun aikaan. Virtuaalisen rekonstruktion ja toteutetun rakennuksen välillä on joitain eroavaisuuksia, mikä puolestaan mahdollistaa keskustelun eri lähteistä tehtyjen tulkin-
toja välillä.

Verkkojulkaisun kuvitus on erittäin onnistunut. Mukana on myös kattavat tiedot kirjoittajista ja heidän toiminnastaan ja keskeisistä julkaisuistaan. Kuten julkaisun alussa on mainittu, suurin osa tekstistä on saatavilla venäjäksi S. S. Levoškon, E. M. Travinojin ja Netta Böökin toimittamassa, vuonna 2019 Pietarissa ilmestyneessä kirjassa ja Laura Bergerin vuonna 2021 toimittamassa teoksessa *The Look of Leisure. Historic Seaside Villas of the Northern Baltic*.

H. K. Riikonen